

Naar een queer penologie?

Aandacht voor lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en intersekse personen in gevangenisonderzoek

Aurore Vanliefde¹

Discussies rond seksuele oriëntatie en genderidentiteit zijn niet langer weg te denken uit het maatschappelijke debat. Regelmatig komen er feiten aan het licht van geweld tegen holebi's, anti-LHBT-campagnes en -uitspraken, ... Ook items zoals pride-evenementen, discussies over adoptie bij holebi's en de representatie van transgender personen banen zich een weg in de media. Dergelijke nieuwsfeiten zorgen voor aandacht voor LHBTI-thematieken in het publieke en het politieke debat, maar ook in het wetenschappelijk veld. Met het ontstaan van de 'queer criminologie' is er in het afgelopen decennium steeds meer aandacht gekomen voor LHBTI personen in criminologisch onderzoek.

Dit artikel gaat in op de toenemende aandacht voor LHBTI personen in de criminologie en de penologie. Eerst wordt de aandacht voor LHBTI (of queer) personen in de criminologische wetenschappen geschetst. Doorheen de geschiedenis van de discipline heeft criminologie namelijk ook bijgedragen aan het labelen van LHBTI personen als 'deviant', terwijl LHBTI personen nu vaak als een kwetsbare groep worden gezien. Ten tweede gaat dit artikel in op wat we wel (en niet) weten over LHBTI personen in de gevangenis. Tot slot wordt er gekeken naar de implicaties van queer criminologie en de empirische kennis over LHBTI personen in detentie voor de toekomst van gevangenisonderzoek. Hoe ziet een LHBTI-gevoelige penologie eruit? Vooraleer we op deze onderwerpen ingaan, worden enkele sleuteltermen toegelicht.

LHBTI-wat?

Het letterwoord 'LHBTI' staat voor lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en intersekse personen. Deze term is een paraplu-begrip voor een brede groep van personen met eigen ervaringen en noden. Hieronder wordt elk onderdeel van het letterwoord besproken aan de hand van de concepten 'seksuele oriëntatie' en 'genderidentiteit'.

Seksuele oriëntatie duidt op de romantische en/of seksuele aantrekking van een persoon tot andere personen van hetzelfde geslacht/gender en/of een ander geslacht/gender. Mannen die zich aangetrokken voelen tot vrouwen, en vrouwen tot mannen, worden hetero(seksueel) genoemd. Heteroseksualiteit is nog steeds de huidige maatschappelijke norm (heteronormativiteit). Ondanks ontwikkelingen die streven naar een evenwaardige behandeling van niet-heteroseksuele mensen en hetero's, is de gangbare verwachting dat mensen een man-vrouwrelatie zullen hebben en dat ze traditionele genderrollenpatronen zullen volgen. Personen die een andere seksuele oriëntatie hebben, worden holebi's genoemd. Holebi staat voor homoseksueel (man x man), lesbisch (vrouw x vrouw) en biseksueel (romantische en/of seksuele aantrekking tot mannen en vrouwen, of meerdere genderidentiteiten).²

Genderidentiteit duidt op de persoonlijke interne beleving van gender (de eigenschappen, gedragingen en rollenpatronen die maatschappelijk aan 'man' en 'vrouw' worden toegekend). Genderidentiteit heeft dus betrekking op het gender waarmee een persoon zich identificeert en komt niet altijd overeen met de biologische sekse die een persoon toegewezen kreeg bij de geboorte o.b.v. geslachtskenmerken. Personen bij wie de genderidentiteit niet overeenstemt met de biologische sekse, worden transgender (afgekort: 'trans') personen genoemd. Trans personen die een zeer ernstige spanning ervaren tussen hun ervaren gender en hun lichaam (d.i. genderdysforie), kunnen via hormoontherapie of chirurgische ingrepen hun lichaam beter laten overeenkomen met hun genderidentiteit. Dit is echter geen noodzaak: trans personen zijn ook trans zonder veranderingen aan hun lichaam. Hoe personen zich uiterlijk vertonen aan de buitenwereld (via kledij, make-up, haartooi, lichaamshouding, manier van spreken en bewegen) wordt genderexpressie genoemd. Personen waarvan de genderidentiteit wél overeenstemt met de biologische sekse, worden cisgender (afgekort: 'cis') personen genoemd. Ook dit is de maatschappelijke

1 Doctoraatsonderzoeker (FWO Vlaanderen; 11K1621N) verbonden aan het Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC) van de KU Leuven.

2 Dit is een zeer eenvoudige weergave van seksuele oriëntatie. Er bestaan nog tal van andere oriëntaties en nuances binnen elke term. Geïnteresseerden kunnen de woordenlijst van çavaria raadplegen: <https://www.cavaria.be/woordenlijst>.

norm (cisnormativiteit). Binnen de cisnormatieve gedachte wordt gender bovendien opgevat als een dichotomie (man – vrouw, zonder variatie hiertussen). Personen die zich echter niet volledig als man of volledig als vrouw identificeren, kunnen zich identificeren als non-binair (zich niet herkennen in de binaire opdeling van gender), genderfluïde (veranderende genderidentiteit doorheen de tijd) of genderqueer (parapluterm voor personen die zich niet kunnen vinden in een vast en binair begrip van gender). Dit is niet te verwarren met intersekse personen. Waar genderidentiteit betrekking heeft op de interne beleving van gender, heeft intersekse te maken met uiterlijke biologische geslachtskenmerken. Intersekse personen zijn namelijk geboren met ambigue geslachtskenmerken: zij situeren zich biologisch ergens tussenin op het geslachtskenmerkspectrum door natuurlijke variatie.

Het acroniem 'LHBTI' is een verkorte versie van andere letterwoorden zoals 'LHBTIQ', 'LHBTQIA+' en andere variaties. Binnen deze langere acroniemen staat de 'Q' voor 'queer' of 'questioning'. 'Queer' kan verschillende betekenissen hebben. Soms wordt het gebruikt om naar de brede groep van LHBTIQ personen te verwijzen. Vaak wordt het echter gebruikt om mensen aan te duiden die zich niet identificeren met heteronormatieve en cisnormatieve sociale normen en/of die sociale normen rond seksuele oriëntatie, genderidentiteit, en de man-vrouw dichotomie actief in vraag stellen (vandaar ook 'questioning'). 'Queer' wordt ook gebruikt door mensen die zich niet identificeren met labels als 'lesbisch', 'homoseksueel' of 'transgender'.

LHBTIQ personen vormen dus een zeer heterogene groep met uiteenlopende persoonlijke ervaringen en noden. De verschillende categorieën worden vaak samen besproken in de literatuur, maar het blijft belangrijk om voldoende aandacht te hebben voor de verschillen tussen de categorieën en tussen personen onderling. Ondanks deze individuele verschillen, staat het vast dat LHBTIQ personen bijzonder kwetsbaar zijn voor discriminatie en geweld omwille van hun genderidentiteit en/of seksuele geaardheid.³ Deze kwetsbaarheid is niet inherent aan LHBTIQ personen

in se, maar moet begrepen worden binnen de contexten (vb. gevangenissen) waar homofobie en transfobie voorkomen.⁴ Naast seksuele oriëntatie en genderidentiteit, zijn er andere persoonlijke kenmerken (vb. leeftijd, beperking, etniciteit, opleidingsniveau,...) die kunnen bijdragen tot een verhoogde kwetsbaarheid aan discriminatie en geweld.⁵

Queer criminologie

De aandacht voor de thematieken van seksuele oriëntatie en genderidentiteit heeft in de jaren 1990 aanleiding gegeven tot het ontstaan van een specifieke tak van kritische theorie: *queer theory*. *Queer theory* biedt een filosofische en sociologische lens om maatschappelijke normen en machtsdynamieken te bestuderen, bevragen en bekritisieren, voornamelijk vanuit de concepten van gender en seksualiteit.⁶ De term 'queer' verwijst hier naar het 'kritisch in vraag stellen' van maatschappelijke normen en binaire opdelingen rond seksualiteit, geaardheid en genderrollen. *Queer theory* heeft ook invloed gehad op de criminologie: zo kent het einde van de jaren 1990 tevens de geboorte van een nieuwe subdiscipline, nl. queer criminologie.

Aandacht voor LHBTIQ personen in de criminologie, een nieuwe ontwikkeling?

Queer criminologie is een recente tak van de kritische criminologie die zich toespitst op de interacties van LHBTIQ personen en het strafrechtelijke systeem in brede zin (van criminalisering tot contacten met politie, rechtbanken, het brede strafapparaat, ...), en het in vraag stellen van het strafrechtelijke systeem en criminologische kennis vanuit een queer lens.⁷ Queer criminologie heeft een dubbel opzet:

1) inzichten uit *queer theory* in criminologisch onderzoek gebruiken en 2) meer aandacht hebben voor de rol van criminologische kennis in het bevestigen van dichotomieën (man – vrouw; heteroseksualiteit – homoseksualiteit) en van wat maatschappelijk als 'deviant' wordt gezien.⁸

Hoewel queer criminologie een redelijk recente

3 J.-S. BLANC, *La prise en charge des personnes LGBTIQ+ en détention*, Fribourg, CSCSP, 2021, 24 p.; A.T. SAUER en A. PODHARA, "Sexual orientation and gender identity in human rights impact assessment", *Impact Assessment and Project Appraisal* 2013, 135-145.

4 J.-S. BLANC, "Minorités sexuelles en détention : de l'invisibilité à la stigmatisation" in N. QUELOZ, T. NOLL, L. VON MANDACH en N. DELGRANDE (eds.), *Vulnérabilité et risques dans l'exécution des sanctions pénales*, Bern, Stämpfli Verlag, 2015, 154.

5 Hierdoor moet er ook voldoende aandacht zijn voor intersectionaliteit: de overlap en interactie van kwetsbaarheden door verschillende kenmerken van een persoon (vb. gender, seksuele geaardheid, etniciteit, geloofsovertuiging, beperking, etc.). Zie K. CRENSHAW, "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine", *University of Chicago Legal Forum* 1989, 139-168; K. CRENSHAW, "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity, and Violence Against Women of Color", *Stanford Law Review* 1991, 1241-1300.

6 D.M. HALPERIN, *Saint Foucault: Towards a gay hagiography*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 256 p.; A. JAGOSE, *Queer theory*, Melbourne, Melbourne University Press, 1996, 160 p.; N. SULLIVAN, *A critical introduction to queer theory*, New York, New York University Press, 2003, 240 p.

7 C.L. BUIST en E. LENNING, *Queer criminology*, Abingdon, Oxon, Routledge, 2016, 144 p.

8 N. GROOMBRIDGE, "Perverse criminologies: The closet of Doctor Lombroso", *Social and Legal Studies* 1999, 531-548; S. TOMSON, "Was Lombroso a queer? Criminology, criminal justice, and the heterosexual imaginary" in G. MASON en S. TOMSON (eds.), *Homophobic violence*, Annandale, Hawkins Press, 33-35.

ontwikkeling is, is de aandacht voor LHBTIQ personen in de criminologie echter geen nieuw fenomeen. Integendeel: sinds de geboorte van de discipline bestudeerde de criminologie ook holebi's en trans personen, maar heeft ze ook een rol gespeeld in het discrimineren van deze groepen. De positivistische vader van de criminologie, Cesare Lombroso, maakte bijvoorbeeld gebruik van genderstereotypes om homoseksuele mannen ('pederasten') te classificeren als een bijzondere categorie van 'seksueel deviantie criminelen'.⁹ Hoewel de 19e-eeuwse theorieën van Lombroso intussen zijn weerlegd, vormt het labelen van LHBTIQ personen als deviant een rode draad doorheen de geschiedenis van de criminologie.¹⁰ Door personen die niet pasten binnen de heteronormatieve en cismnormatieve opvattingen als deviant te labelen, heeft de criminologie als discipline actief bijgedragen tot de discriminatie van LHBTIQ personen.¹¹ Criminologische kennis bood immers het nodige theoretische kader om achterstellende en schadelijke wetgeving en praktijken t.a.v. LHBTIQ personen te legitimeren. De jaren 1970 vormden een kantelpunt in deze dynamiek: vanaf dan verdwijnen LHBTIQ personen grotendeels uit criminologisch onderzoek.¹² Het gebrek aan aandacht voor seksuele oriëntatie en genderidentiteit resulteerde bovendien in een gebrek aan aandacht voor de ervaringen van LHBTIQ personen in Westerse strafrechtssystemen.¹³ In die periode worden LHBTIQ personen steeds minder als 'deviant' bekeken, en komt geleidelijk aan meer aandacht voor deze groep als slachtoffers van homofobe en transfobe haatmisdrijven.¹⁴

De jaren 1990 kenden de geboorte van de queer theory, een sociologische en filosofische kritische theorie die traditionele binaire opvattingen rond seksualiteit, gender en identiteit in vraag stelt. Onder de invloed van auteurs zoals Judith Butle¹⁵, Eve Kosofsky

Sedgwick¹⁶ en Michael Warner¹⁷, begint de term 'queer' zijn ingang te krijgen in het wetenschappelijke discours. Het is dan ook niet toevallig dat we vanaf de jaren 1990 ook de eerste 'queer' criminologische publicaties kunnen terugvinden.¹⁸ Deze publicaties waren oorspronkelijk eerder gericht op victimologische thema's zoals pesten, haatmisdrijven en partnergeweld waar LHBTI personen het slachtoffer van zijn.¹⁹ Het onderwerp van queer criminologisch onderzoek verbreedt over de tijd tot er in het begin van de jaren 2010 een ware publicatieboom in de discipline te onderscheiden valt met handboeken, boekhoofdstukken, thematische afleveringen van tijdschriften die zich als queer criminologisch identificeren.²⁰ Deze veelheid aan publicaties zorgde voor significant meer zichtbaarheid en erkenning van de queer criminologische subdiscipline binnen de (kritische) criminologie.²¹

Drie raakvlakken van queer theory en criminologie

Queer criminologisch onderzoek kent sindsdien een veel bredere waaier aan onderwerpen. Matthew Ball onderscheidt drie raakvlakken tussen *queer theory* en criminologie.²² Op een eerste niveau beschrijft en analyseert queer criminologisch onderzoek criminologische fenomenen of ontwikkelingen binnen het strafrechtstelsel die relevant zijn voor 'queer' (LHBTIQ) personen (vb. geweld en discriminatie tegen LHBTIQ personen). Hierbij wijst 'queer' op een categorie personen die het onderwerp vormen van onderzoek: de brede groep LHBTIQ personen.

Ten tweede maakt queer criminologisch onderzoek gebruik van concepten en kritieken uit *queer theory* om bestaande praktijken binnen het strafrechtstelsel vanuit een andere lens te bestuderen

- 9 J.B. WOODS, "The Birth of Modern Criminology and Gendered Constructions of Homosexual Criminal Identity", *Journal of Homosexuality* 2014, 136-140.
- 10 *Ibid.*; N. GROOMBRIDGE, "Perverse criminologies: The closet of Doctor Lombroso", *Social and Legal Studies* 1999, 531-543; S. TOMSON, "Was Lombroso a queer? Criminology, criminal justice, and the heterosexual imaginary" in G. MASON en S. TOMSON (eds.), *Homophobic violence*, Annandale, Hawkins Press, 33-35.
- 11 M. BALL, *Criminology and Queer Theory*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 56-58; M. BALL, "What's Queer About Queer Criminology?" in D. PETERSON en V.R. PANFIL (eds.) *Handbook of LGBT Communities, Crime, and Justice*, New York, Springer, 2014, 539-541.
- 12 J.B. WOODS, "The Birth of Modern Criminology and Gendered Constructions of Homosexual Criminal Identity", *Journal of Homosexuality* 2014, 133; J.B. WOODS, "Queering Criminology: Overview of the State of the Field" in D. PETERSON en V.R. PANFIL (eds.), *Handbook of LGBT Communities, Crime, and Justice*, Cham, Springer, 2014, 17-18.
- 13 J.B. WOODS, "The Birth of Modern Criminology and Gendered Constructions of Homosexual Criminal Identity", *Journal of Homosexuality* 2014, 133.
- 14 M. BALL, *Criminology and Queer Theory*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 54.
- 15 J. BUTLER, *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, New York, Routledge, 1990, 272 p.; J. BUTLER, *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*, New York, Routledge, 1993, 256 p.
- 16 E. KOSOFKY SEDGWICK, *Between Men – English Literature and Male Homosocial Desire*, Columbia University Press, New York, 1985, 272 p.; E. KOSOFKY SEDGWICK, *Epistemology of the Closet*, Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, 1991, 258 p.
- 17 M. WARNER, *The Trouble with Normal*, New York, The Free Press, 1999, 227 p.
- 18 A. DWYER, M. BALL en T. CROFTS, *Queering Criminologies*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 1-2.
- 19 J.B. WOODS, "Queering Criminology: Overview of the State of the Field" in D. PETERSON en V.R. PANFIL (eds.), *Handbook of LGBT Communities, Crime, and Justice*, Cham, Springer, 2014, 15-41.
- 20 A. DWYER, M. BALL en T. CROFTS, *Queering Criminologies*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 1-2; M. BALL, *Criminology and Queer Theory*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 5.
- 21 M. BALL, *Criminology and Queer Theory*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 58.
- 22 M. BALL, "What's Queer About Queer Criminology?" in D. PETERSON en V.R. PANFIL (eds.) *Handbook of LGBT Communities, Crime, and Justice*, New York, Springer, 2014, 534-542.

en te bekritisieren (vb. indeling van gevangenen in mannen- en vrouwenafdelingen; ondersteunen van slachtoffers van seksueel misbruik vanuit inzichten rond genderidentiteit, seksuele oriëntatie en machtsdynamieken uit *queer theory*). Op dit niveau vormen concepten uit *queer theory* een theoretische gereedschapskist waaruit de criminoloog de nodige tools kan gebruiken voor het bestuderen en aanpakken van een bepaald probleem.

Op het derde, meer abstracte niveau, betekent 'queer' het kritisch in vraag stellen van bestaande criminologische kennis (vb. vanuit welke opvattingen werd criminologische kennis geproduceerd en welke invloed heeft deze kennis gehad op de behandeling van LHBTIQ personen?). Deze aandacht voor kennisproductie en het in vraag stellen van de rol van de criminologie kunnen we ook terugvinden in het poststructuralistisch denken van Michel Foucault over kennis en macht. Foucault was immers bijzonder kritisch t.a.v. de criminologie als wetenschappelijke discipline en haar rol in het in stand houden van machtsdynamieken.²³

Foucaults werk over seksuele identiteit en machtsverhoudingen heeft trouwens ook belangrijke fundamenteen gelegd waar *queer theory* verder op heeft gebouwd.²⁴ Naar de toekomst toe stellen verschillende auteurs dat queer criminologie tot doel heeft om criminologische kennis en praxis te ontwikkelen waar LHBTIQ personen en problematieken vertegenwoordigd worden, zonder uit het oog te verliezen dat criminologische kennis kan bijdragen tot bijkomende discriminatie van deze groep.²⁵

Hoe queer is penologie?

Maar hoe vertalen de inzichten uit de queer criminologie zich naar onderzoek naar gevangeniscontexten? In wat volgt, gaan we specifiek in op wat we weten over LHBTIQ personen die gedetineerd zijn. De overgrote meerderheid van (beperkt) onderzoek over deze groep komt uit de Angelsaksische wereld (Verenigde Staten,

Verenigd Koninkrijk, Canada, Australië en Ierland).²⁶ Uit het voorgaande deel van deze bijdrage bleek dat 'queer' zeer diverse invullingen kan krijgen en naar verschillende groepen personen kan verwijzen. Hierdoor is de term 'queer' ook moeilijk om te hanteren in wetenschappelijk onderzoek. Daarom wordt onderzoek vaak beperkt tot de groep 'LHBTI' of 'LHBT' (zonder intersekse) personen. De onderstaande bespreking van empirische bevindingen wordt daarom ook beperkt tot LHBTI (lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en intersekse) personen.

Een verborgen populatie

Aangezien seksuele oriëntatie en genderidentiteit niet geregistreerd worden door gevangenisadministraties, bestaan er geen betrouwbare gegevens over de hoeveelheid van LHBTI personen die in de gevangenis verblijven. Er is echter geen reden om ervan uit te gaan dat er geen of minder LHBTI personen gedetineerd zijn, integendeel. Uit Amerikaanse studies die de prevalentie van LHBTI personen in de gevangenis hebben proberen schatten, blijkt dat de proportie LHBT²⁷ personen die gedetineerd zijn minstens even hoog zou zijn als hun proportie in de vrije samenleving.²⁸ Transgender personen in het bijzonder zouden proportioneel oververtegenwoordigd zijn in de gevangenis, in vergelijking met de buitenwereld.²⁹ Deze schattingen komen uit internationaal onderzoek uit de Verenigde Staten en Australië; in Europa bestaat hier geen cijfermateriaal over.

Ondanks het feit dat resultaten uit Angelsaksische landen niet louter kunnen veralgemeend worden naar de Europese of Belgische context, bieden deze wel mogelijk werkbare hypothesen over de proportie van gedetineerde LHBTI personen. De oververtegenwoordiging van LHBT³⁰ personen in de gevangenis kan immers verklaard worden door discriminatie binnen de verschillende schakels van de strafrechtssketen enerzijds, en het feit dat LHBT personen meer gecriminaliseerde gedragingen kunnen stellen als gevolg van uitsluiting in de vrije samenleving (vb. dakloosheid, middelengebruik, ...) of vanuit noodzaak om geld te bekomen voor

23 Zie o.a. M. LAMBERT en O. NEDERLANDT, *op. cit.*, pp. 1 tot 59 en O. NEDERLANDT en L. TEPER, *op. cit.*

24 M. FOUCAULT, *Histoire de la sexualité I: La volonté de savoir*, Parijs, Gallimard, 1976, 242 p.

25 N. GROOMBRIDGE, "Perverse criminologies: The closet of Doctor Lombroso", *Social and Legal Studies* 1999, 539-540; S. TOMSON, S., "Was Lombroso a queer? Criminology, criminal justice, and the heterosexual imaginary" in G. MASON en S. TOMSON (eds.), *Homophobic violence*, Annandale, Hawkins Press, 1997, 33-44; S. TOMSEN, "Homophobic violence, cultural essentialism and shifting sexual identities", *Social and Legal Studies* 2006, 403.

26 N. CARR, S. MCALISTER en T. SERISIER, *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 8.

27 Dit onderzoek richtte zich niet tot intersekse personen. Daarom wordt hier de afkorting 'LHBT' gebruikt.

28 I.H. MEYER, A.R. FLORES, L. STEMPLER, A.P. ROMERO, B.D.M. WILSON en J.L. HERMAN, "Incarceration Rates and Traits of Sexual Minorities in the United States: National Inmate Survey, 2011-2012", *American Journal of Public Health* 2017, 267-273.

29 G.R. BROWN en E. MCDUFFIE, "Health Care Policies Addressing Transgender Inmates in Prison Systems in the United States", *Journal of Correctional Health Care* 2009, 280-291; S.E. JAMES, J.L. HERMAN, S. RANKIN, M. KEISLING, L. MOTTET en M.A. ANAFI, *The Report of the 2015 U.S. Transgender Survey*, 2016, Washington D.C., National Center for Transgender Equality, 190; R. MANN, "The Treatment of Transgender Prisoners, Not Just an American Problem – A Comparative Analysis of American, Australian, and Canadian Prison Policies Concerning the Treatment of Transgender Prisoners and a "Universal" Recommendation To Improve Treatment", *Law & Sexuality* 2006, 91-133.

30 Dit onderzoek richtte zich niet tot intersekse personen. Daarom wordt hier de afkorting 'LHBT' gebruikt.

dure hormoonbehandelingen anderzijds.³¹ Uiteraard zijn dit slechts enkele mogelijke verklaringen en is er nood aan meer onderzoek om deze diverse en complexe dynamieken in kaart te brengen. Het bestaan van een cultuur van hypermasculiniteit (zowel bij gedetineerden als personeel) in mannelijke gevangnissen draagt bij tot het verborgen karakter van gedetineerde LHBTI personen.³² Hierbij worden stereotiepe mannelijke en heteronormatieve waarden en gedragingen sterk vertoond door mannelijke gedetineerden, een hiërarchie onderhouden (niet zelden door gebruik van geweld), en negatieve (homofobe en transfobe) attitudes ontwikkeld t.a.v. homoseksuele, biseksuele en transgender personen.³³ Dit zorgt ervoor dat gedetineerde LHBTI personen geneigd kunnen zijn om hun seksuele oriëntatie en/of genderidentiteit verborgen te houden. Hoewel dit mogelijk kan zijn voor sommige holebi's (homoseksuele, lesbische en biseksuele personen)³⁴, kan dit veel moeilijker zijn voor transgender personen die uiterlijke kenmerken van een ander gender vertonen. Dit zorgt voor een verhoogde zichtbaarheid van transgender personen t.a.v. holebi's in de gevangenis.³⁵ Amerikaans onderzoek suggereert dat gedetineerde lesbische, biseksuele en transgender personen in vrouwengevangnissen minder gestigmatiseerd worden, en deze personen minder druk voelen om hun seksuele oriëntatie en/of genderidentiteit verborgen te houden.³⁶ Dit neemt niet weg dat homofobie en transfobie ook in vrouwenafdelingen kunnen voorkomen en dat lesbische, biseksuele en transgender personen kwetsbaarder zijn voor discriminatie en geweld in detentie. Het feit dat de populatie van gedetineerde

LHBTI personen niet bekend is, kan een hindernis zijn voor het ontwikkelen van kennis, maar ook voor aangepast beleid. Deze bijdrage brengt echter geen pleidooi voor systematische metingen van de omvang van de gedetineerde LHBTI populatie. Voorgaande pogingen om seksuele oriëntatie en genderidentiteit te registreren (vb. in het VK en de VS) resulteerden in inaccurate resultaten omwille van methodologische problemen en werden als ruw of zelfs brutaal omschreven.³⁷ Bovendien is verplichte registratie moeilijk ethisch te verantwoorden. Het kan niet de bedoeling zijn om LHBTI personen te verplichten om hun genderidentiteit en/of seksuele geaardheid bekend te maken, indien zij dit niet wensen. Dit zou enkel resulteren in bijkomende negatieve ervaringen voor LHBTI personen en bijdragen tot een verhoogde kwetsbaarheid voor differentiële behandeling, uitsluiting en zelfs geweld. Anderzijds moet er wel ruimte bestaan om deze onderwerpen aan te halen bij de start of gedurende de detentieperiode, indien dit van belang is voor het detentietraject van gedetineerde (vb. combinatie met celgenoten, toewijzing aan bepaalde afdeling binnen de gevangenis, bijkomende noden, etc.).

LHBTI personen als kwetsbare groep gedetineerden³⁸

Er bestaat een algemene consensus in de wetenschappelijke literatuur dat heteronormatieve, homofobe en transfobe attitudes in de gevangenis bijdragen tot een verhoogde kwetsbaarheid van gedetineerde LHBT³⁹ personen voor discriminatie en geweld.⁴⁰ Discriminatie uit zich in uitsluiting door

- 31 J. BLIGHT, *Transgender Inmates* (Vol. 168), 2000, Canberra, Australian Institute of Criminology; K.E.W. HIMMELSTEIN en H. BRÜCKNER, "Criminal Justice and School Sanctions Against Nonheterosexual Youth: A National Longitudinal Study", *Pediatrics* 2011, 49-57; C. KNIGHT en K. WILSON, *Lesbian, Gay, Bisexual and Trans People (LGBT) and the Criminal Justice System*, Londen, Palgrave Macmillan, 2016, 87-107; NATIONAL CENTER FOR TRANSGENDER EQUALITY [NCTE], *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C., NCTE, 5; M. ROSARIO, E. SCHRIMSHAW en J. HUNTER, "Risk Factors for Homelessness Among Lesbian, Gay, and Bisexual Youths: A Developmental Milestone Approach", *Children and Youth Services Review* 2012, 186-193.
- 32 J.-S. BLANC, *La prise en charge des personnes LGBTIQ+ en détention*, Fribourg, CSCSP, 2021, 15; N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 13-14; J. RICHTERS, T. BUTLER, K. SCHNEIDER, L. YAP, K. KIRKWOOD, L. GRANT, A. SMITH en B. DONOVAN, "Consensual Sex Between Men and Sexual Violence in Australian Prisons", *Archives of Sexual Behaviour* 2012, 517-524; R. ROBINSON, "Masculinity as Prison: Sexual Identity, Race, and Incarceration", *California Law Review* 2011, 1309-1408.
- 33 P. DUNN, "Slipping off the equalities agenda? Work with LGBT prisoners", *Prison Service Journal* 2013, 3-10; G. RICORDEAU, *Les détenus et leurs proches: solidarités et sentiments à l'ombre des murs*, 2008, Parijs, Autrement, 265 p.
- 34 ROBINSON, "Masculinity as Prison: Sexual Identity, Race, and Incarceration", *California Law Review* 2011, 1309-1408.
- 35 N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 15.
- 36 A.G. BLACKBURN, S.K. FOWLER, J.L. MULLINGS en J.W. MARQUART, "Too close for comfort: Exploring gender differences in inmate attitudes toward homosexuality in prison", *American Journal of Criminal Justice* 2011, 58-72; C. HENSLEY, "Attitudes toward homosexuality in a male and female prison: An exploratory study", *The Prison Journal* 2000, 434-444.
- 37 N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 12; P. DUNN, "Slipping off the equalities agenda? Work with LGBT prisoners", *Prison Service Journal* 2013, 3-10; R. ROBINSON, "Masculinity as Prison: Sexual Identity, Race, and Incarceration", *California Law Review* 2011, 1309-1408.
- 38 Genderidentiteit en seksuele geaardheid zijn echter niet de enige factoren die bijdragen tot kwetsbaarheid, maar zijn de enige die hier besproken worden binnen het opzet van deze bijdrage. Idealiter moeten deze problematieken begrepen worden vanuit een intersectioneel perspectief: met aandacht voor de overlap en interactie van kwetsbaarheden door verschillende kenmerken van een persoon (vb. gender, seksuele geaardheid, etniciteit, geloofsovertuiging, beperking, ...). Zie K. CRENSHAW, "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity, and Violence Against Women of Color", *Stanford Law Review* 1991, 1241-1300.
- 39 Deze studies richten zich niet tot interseksuele personen. Daarom wordt hier de afkorting 'LHBT' gebruikt.
- 40 V. JENNESS, L. SEXTON en J. SUMNER, "Sexual victimization against transgender women in prison: Consent and coercion in context", *Criminology* 2019, 603-631; PENAL REFORM INTERNATIONAL [PRI] en ASSOCIATION FOR THE PREVENTION OF TORTURE [APT], *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, 2015, Londen, PRI, 10-11; E.F. SIMOPOULOS en E. KHIN KHIN, "Fundamental principles inherent in the comprehensive care of transgender inmates", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2014, 27.

andere gedetineerden en/of penitentiair personeel, langere isolatie ter bescherming van de LHBTI persoon, beperkte toegang tot diensten en activiteiten, ...⁴¹ Daarnaast hebben gedetineerde LHBT⁴² personen beduidend meer kans om slachtoffer te worden van verbaal, fysiek en seksueel geweld gepleegd door andere gedetineerden en/of penitentiair personeel.⁴³ Hoewel deze bevindingen uit Angelsaksische (voornamelijk Amerikaanse) onderzoeken komen, kennen deze fenomenen wellicht een breder toepassingsgebied. De aard en de intensiteit van discriminatie en geweld kan echter verschillen tussen landen en penitentiaire inrichtingen onderling.

Aspecten van het regime, de organisatie en de infrastructuur van de gevangenis kunnen bovendien bijdragen tot de kwetsbaarheid van gedetineerde LHBTI personen. Zo is de lichaamsfouille voor alle gedetineerden, maar voor LHBTI personen in het bijzonder, een gevoelige procedure. Lichaamsfouilles worden algemeen georganiseerd vanuit een binaire en heteronormatieve gedachte, en standaard voert personeel van hetzelfde geslacht als de gedetineerde de fouille uit. Dit kan echter gepaard gaan met homofobe of transfobe opmerkingen en handelingen, en beschermt de LHBTI gedetineerde dus niet tegen bijkomend verbaal, fysiek of seksueel geweld.⁴⁴ Het uitgaan van uiterlijke fysieke kenmerken kan dan weer ongepast zijn bij het fouilleren van transgender personen, die al dan niet fysieke kenmerken vertonen van het gender waarmee zij zich identificeren.⁴⁵ Door organisatie en gebrek aan personeel kan de voorkeur van transgender gedetineerden m.b.t. wie de fouille uitvoert regelmatig niet behartigd worden.⁴⁶ Daarnaast is de toewijzing aan een gedeelde cel ook een gevoelige kwestie voor LHBTI gedetineerden. Het delen van een cel met celgenoten die homofobe en/

of transfobe attitudes vertonen, kan bijdragen tot een verhoogd risico op discriminatie en verbaal, fysiek of seksueel geweld.⁴⁷ Keuzes voor toewijzing aan een cel zijn in de praktijk echter beperkt door overbevolking en de infrastructuur van de gevangenis.

Specifiek voor gedetineerde transgender personen is de toewijzing van de persoon aan een mannen- of een vrouwenafdeling een belangrijke, maar ook gevoelige kwestie. Men kan hier niet louter uitgaan van het geslacht van de persoon zoals dat geregistreerd is op de identiteitsdocumenten van de gedetineerde (als die documenten voorhanden zijn).⁴⁸ Verschillende factoren kunnen bij deze beslissing een rol spelen: veiligheid van de transgender gedetineerde, veiligheid van de andere gedetineerden, functioneren in groep, voorkeur van de transgender gedetineerde, medisch advies, organisatie van douche en wandeling, geschiedenis van tucht, detentieduur, toegang tot activiteiten en diensten, ...⁴⁹ Door de binaire man-vrouw organisatie van het gevangeniswezen hebben gedetineerde transgender personen vaak gebrek aan toegang tot gespecialiseerde medische hulp en spullen die belangrijk zijn voor hun genderexpressie (vb. kleding, make-up, pruiken, ...).⁵⁰

Noden van gedetineerde LHBTI personen

De hierboven beschreven ervaringen van gedetineerde LHBTI personen resulteren in bepaalde noden die bijzondere aandacht behoeven in de context van detentie. Deze noden kunnen conceptueel ingedeeld worden in vier clusters: veiligheid, medische noden, psychologische noden en sociale noden.⁵¹

Ten eerste hebben gedetineerde LHBTI personen bijkomende veiligheidsbehoeften, gegeven hun

41 N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 13-14; P. DUNN, "Slipping off the equalities agenda? Work with LGBT prisoners", *Prison Service Journal* 2013, 3-10; PRI en APT, *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, 2015, Londen, PRI, 11-13.

42 Deze studies richtten zich niet tot interseksuele personen. Daarom wordt hier de afkorting 'LHBT' gebruikt.

43 J. BECK, M. BERZOFOSKY, R. CASPAR en C. CREBS, *Sexual Victimization in Prisons and Jails Reported by Inmates*, 2011-2012, 2013, Washington D.C., Bureau of Justice Statistics, 30; I.H. MEYER, e.a., "Incarceration Rates and Traits of Sexual Minorities in the United States: National Inmate Survey, 2011-2012", *American Journal of Public Health* 2017, 267-273; NCTE, *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C. NCTE, 6.

44 PRI en APT, *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, 2015, Londen, PRI, 9-10.

45 B.V. SMITH, M.C. LOOMIS, J.M. YARUSSI en J. MARKSAMER, *Policy Review and Development Guide. Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Persons in Custodial Settings*, 2013, Washington D.C., National Institute of Corrections.

46 J.-S. BLANC, *La prise en charge des personnes LGBTIQ+ en détention*, Fribourg, CSCSP, 2021, 14-15.

47 N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 18-19; UNODC, *Handbook on Prisoners with special needs*, 2009, New York, United Nations, 108-109.

48 V. JENNESS, L. SEXTON en J. SUMNER, "Sexual victimization against transgender women in prison: Consent and coercion in context", *Criminology* 2019, 603-631; NCTE, *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C., NCTE, 13-14.

49 B. BROCKMANN, S. CAHILL, T. WANG en T. LEVENGOOD, *Emerging Best Practices for the Management and Treatment of Incarcerated Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Intersex (LGBTI) Individuals*, 2019, Boston, The Fenway Institute, 47.

50 N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 18; R. MANN, "The Treatment of Transgender Prisoners, Not Just an American Problem – A Comparative Analysis of American, Australian, and Canadian Prison Policies Concerning the Treatment of Transgender Prisoners and a "Universal" Recommendation To Improve Treatment", *Law & Sexuality* 2006, 91-133; D. MARAS, *Transgender achter een gender-binair traliën. Een exploratief onderzoek naar de ervaringen en belevingen van (ex-)gedetineerde transgender personen in Belgische gevangenissen*, onuitg. masterproef Gender en Diversiteit UGent, 2021; S. LAMBLE, "Rethinking Gendered Prison Policies: Impacts on Transgender Prisoners", *The Howard League for Penal Reform: Early Career Academics Network Bulletin* 2012, 7-12.

51 A. DRIESEN, *Lgbt-gedetineerden: nood aan een specifiek beleid?*, onuitg. masterproef criminologische wetenschappen KU Leuven, 2020, 15-22.

verhoogde kwetsbaarheid voor discriminatie en geweld.⁵² Er kan tegemoet gekomen worden aan deze veiligheidsnoden door het opleiden van penitentiair personeel in het omgaan met LHBTI personen (vb. correcte aanspreekvorm of persoonlijke voornaamwoorden (hij/zij/hun)) en door het adequaat gebruik van isolatie als beschermende maatregel.⁵³ Amerikaans onderzoek toont immers aan dat gedetineerde LHBTI personen significant vaker in isolatie worden geplaatst (voor hun eigen veiligheid, soms op eigen vraag) dan niet-LHBTI personen, met alle negatieve gevolgen die hieruit voortvloeien.⁵⁴ Hoewel het afzonderen van LHBTI noodzakelijk kan zijn voor hun veiligheid, mag hun seksuele oriëntatie of genderidentiteit niet aan de basis liggen van beperkingen van het regime zoals de mogelijkheid tot bezoek en de toegang tot recreatieve en educatieve activiteiten, juridische bijstand of medische hulp.⁵⁵

Ten tweede hebben gedetineerde LHBTI personen specifieke medische noden. Zo hebben LHBTI⁵⁶ personen een verhoogd risico op SOA's (seksueel overdraagbare aandoeningen), mede door hun verhoogde kwetsbaarheid voor seksueel misbruik in de gevangenis.⁵⁷ Daarnaast hebben transgender personen specifieke medische zorg voor genderdysforie (negatieve gevoelens of ongemakken die voortvloeien uit de incongruentie tussen het innerlijk ervaren gender en het lichaam), wat in sommige gevallen hormoontherapie en/of chirurgische ingrepen kan inhouden. Het voortzetten van hormoontherapie met aanvang voor detentie is een medische noodzaak voor transgender personen; het stopzetten van hormoonbehandeling kan immers ernstige medische gevolgen hebben. Toch wordt hormoontherapie niet altijd voortgezet in detentie, en kan het zelden worden opgestart.⁵⁸

Ten derde vertonen gedetineerde LHBTI personen

hogere prevalenties van psychologische klachten zoals minderheidsstress, posttraumatische stressstoornis, zelfverminkingsgedrag en zelfmoordgedachten.⁵⁹ Deze psychologische klachten kunnen enerzijds voortvloeien uit de bestaande kwetsbaarheden, maar ook door een hogere blootstelling aan geweld en schadelijke praktijken (vb. langdurige isolatie, ongepaste handelingen tijdens lichaamsfouille, ...).⁶⁰

Tot slot kunnen sociale noden onderscheiden worden. Gedetineerde LHBTI personen ervaren namelijk moeilijkheden om een sociaal netwerk op te bouwen en te onderhouden, zowel binnen de gevangenis (met andere gedetineerden en penitentiair personeel) als buiten de gevangenis. Dit komt mede door verzwakte banden reeds voor detentie (al dan niet door gebrek aan steun van familie en vrienden rond iemands seksuele oriëntatie en/of genderidentiteit), maar ook door mogelijke beperkingen in gevangenis rond het (ongestoord) bezoek.⁶¹

Beperkingen van bestaande kennis over gedetineerde LHBTI personen

De hierboven beschreven bevindingen bieden een eerste schets van de ervaringen en de noden van gedetineerde LHBTI personen. Toch zijn er nog veel aspecten onderbelicht en blijft onderzoek (buiten de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk) over deze thematiek schaars. De bevindingen uit Angelsaksische literatuur kunnen bijgevolg niet blindelings gegeneraliseerd worden naar andere landen en contexten, maar tonen wel het belang aan van het onderzoek naar deze thematiek. Naast het gebrek aan aandacht voor deze thematiek in wetenschap en beleid tot voor kort, zijn er tal van andere factoren die penologisch onderzoek naar gedetineerde LHBTI personen hinderen.

Ten eerste is de omvang van de groep LHBTI personen

52 E.F. SIMOPOULOS en E. KHIN KHIN, "Fundamental principles inherent in the comprehensive care of transgender inmates", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2014, 27; UNODC, *Handbook on Prisoners with special needs*, 2009, New York, United Nations, 105-107.

53 K.A. CLARK, J.M. WHITE HUGHTO en J.E. PACHANKIS, "What's the right thing to do?" Correctional healthcare providers' knowledge, attitudes and experiences caring for transgender inmates", *Social Science & Medicine* 2017, 80-89; NCTE, *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C., NCTE, 14-16.

54 A.J. BECK, *Use of Restrictive Housing in U.S. Prisons and Jails*, 2011-12, Washington D.C., Bureau of Justice Statistics, 2015, 4-5; I.H. MEYER e.a., "Incarceration Rates and Traits of Sexual Minorities in the United States: National Inmate Survey, 2011-2012", *American Journal of Public Health* 2017, 272; PRI en APT, *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, 2015, Londen, PRI, 11.

55 Interim rapport van de VN Speciale Rapporteur voor Foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen aan de Algemene Vergadering (5 augustus 2011), UN Doc. A/66/268, 19.

56 Dit gegeven is niet onderzocht voor interseksuele personen. Daarom wordt hier de afkorting 'LHBT' gebruikt.

57 S. BANBURY, "Coercive sexual behaviour in British prisons as reported by adult ex-prisoners", *The Howard Journal of Criminal Justice*, 2004, 127; C.P. KREBS en M. SIMMONS, "Intraprison HIV Transmission: An Assessment of Whether It Occurs, How It Occurs, and Who Is at Risk", *AIDS Education and Prevention*, 2002, 58; UNODC, *Handbook on Prisoners with special needs*, 2009, New York, United Nations, 107.

58 J.L. JAMES e.a., *The Report of the 2015 U.S. Transgender Survey*, 2016, Washington D.C., NCTE, 193; NCTE, *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C., NCTE, 15.

59 I.H. MEYER e.a., "Incarceration Rates and Traits of Sexual Minorities in the United States: National Inmate Survey, 2011-2012", *American Journal of Public Health* 2017, 269-272; UNODC, *Handbook on Prisoners with special needs*, 2009, New York, United Nations, 108.

60 E.F. SIMOPOULOS en E. KHIN KHIN, "Fundamental principles inherent in the comprehensive care of transgender inmates", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2014, 27.

61 J.L. JAMES e.a., *The Report of the 2015 U.S. Transgender Survey*, 2016, Washington D.C., NCTE, 193; NCTE, *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C., NCTE, 8; NCTE, *LGBTQ People Behind Bars: A Guide to Understanding the Issues Facing Transgender Prisoners and Their Legal Rights*, 2018, Washington D.C., NCTE, 16; UNODC, *Handbook on Prisoners with special needs*, 2009, New York, United Nations, 109.

binnen de populatie gedetineerden onbekend, en zijn sommige subgroepen meer zichtbaar dan anderen. Zoals hierboven beschreven, kan het voor gedetineerde transgender personen moeilijker zijn om hun genderidentiteit verborgen te houden en zouden lesbische, biseksuele en transgender personen in vrouwenafdelingen meer getolereerd worden zodat deze groepen in verhouding zichtbaarder zijn dan homoseksuele mannen, bijvoorbeeld.⁶²

Ten tweede kan het direct bevragen van seksuele oriëntatie en genderidentiteit voor belangrijke ethische problemen zorgen.⁶³ De privacy van de antwoorden rond deze gevoelige en persoonlijke gegevens is immers moeilijk te garanderen wanneer gedetineerden hun cel delen met anderen of de antwoordformulieren via personeel worden verzameld. Onderzoek naar gedetineerde LHBTI personen wordt gekenmerkt door lage respons door de gevoeligheid van het onderwerp, het niet bekend willen maken van iemands genderidentiteit of seksuele oriëntatie en/of de onmogelijkheid om te antwoorden (door de taalbarrière, een beperkt inzicht in het concept en de complexiteit van de gehanteerde terminologie).⁶⁴ Daarnaast gelden structurele en organisatorische factoren die onderzoek binnen het gevangenisstelsel bemoeilijken ook voor deze specifieke onderzoekspopulatie: beperkte toegang tot gedetineerden, fluctuatie van de gevangenispopulatie (door transfers en strafuitvoeringsmodaliteiten) en de infrastructuur (gebrek aan privacy, aanwezigheid van bewakingspersoneel, ...).⁶⁵

Ten derde bestaat er in de literatuur vaak overlap tussen of onduidelijkheid over seksuele oriëntatie en feitelijk seksueel gedrag. Gedetineerden kunnen seksuele handelingen stellen met mensen van hetzelfde geslacht voor veel verschillende redenen, zonder dat zij zich daarom als homoseksueel, lesbisch of biseksueel identificeren.⁶⁶ Zo beschreef Sykes⁶⁷ in zijn klassieke gevangenisstudie reeds dat heteroseksuele mannelijke gedetineerden onderling seksuele handelingen stelden, ter compensatie van de deprivatie van heteroseksuele relaties in de gevangeniscontext. Het meten van seksuele

handelingen met personen van hetzelfde geslacht, is dus een invalide operationalisering van seksuele oriëntatie.

Tot slot is correcte en precieze terminologie cruciaal bij het bestuderen van genderidentiteit en seksuele oriëntatie. Studies over LHBTI personen hanteren andere definities van seksuele oriëntatie en genderidentiteit of hebben niet altijd betrekking op dezelfde groepen. Zo is de grote meerderheid van penologisch onderzoek gebaseerd op mannelijke gedetineerden en zijn intersekse personen regelmatig niet inbegrepen. Deze factoren maken het moeilijk om resultaten te vergelijken en beïnvloeden verdere kennis- en beleidsproductie over gedetineerde LHBTI personen.

Conclusie: Naar een queer penologie? Uitgangspunten van een LHBTI-gevoelige penologie

Uit deze bijdrage is gebleken dat het voeren van penologisch onderzoek naar gedetineerde LHBTI personen een moeilijke, maar waardevolle oefening is. Onderzoek naar gedetineerde LHBTI personen kan verder gaan dan atheoretische beschrijvingen van de ervaringen van gedetineerde LHBTI personen in bepaalde gevangenissen of landen. Ter afsluiting blikken we terug op de inzichten uit de queer criminologie en mogelijke uitgangspunten van een LHBTI-gevoelige penologie.

Het idee van een LHBTI-gevoelige penologie (of 'LGBTI-wise penology') is geïnspireerd door het werk van Pat Carlen en haar pleidooi voor een 'women-wise penology' met bijzondere aandacht voor de ervaringen en noden van gedetineerde vrouwen.⁶⁸ Dit denkkader legt de basis voor het ontwikkelen van gevoeligheden voor de specifieke ervaringen en noden van kwetsbare groepen gedetineerden. Haar werk leidde bovendien tot een eerder abolitionistisch perspectief: als detentie zo schadelijk is voor vrouwen, moeten we zoveel

62 A.G. BLACKBURN e.a., "Too close for comfort: Exploring gender differences in inmate attitudes toward homosexuality in prison", *American Journal of Criminal Justice* 2011, 58-72; N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 14-15; C. HENSLEY, "Attitudes toward homosexuality in a male and female prison: An exploratory study", *The Prison Journal* 2000, 434-444.

63 N. CARR e.a., *Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison*, 2016, Dublin, Irish Penal Reform Trust, 12; R. ROBINSON, "Masculinity as Prison: Sexual Identity, Race, and Incarceration", *California Law Review* 2011, 1309-1408.

64 Voorgaande onderzoeken naar seksualiteit en seksuele oriëntatie in Belgische gevangenissen hadden telkens bijzonder lage responsratio's voor kwantitatief onderzoek of zeer kleine steekproeven voor kwalitatief onderzoek; zie G. BOULANGER, *Seksualiteitsbeleving bij mannelijke gedetineerden in België. Een cross-sectionele studie*, onuitg. masterproef huisartsgeneeskunde Vrije Universiteit Brussel, 2019, 15; W. DE MAERE, F. HARIGA, F. BARTHOLEYNS en M. VANDERVEKEN, *Gezondheid en druggebruik in het penitentiair milieu: onderzoeksrapport*, Brussel, DWTC, 2001, 125-127; S. TODTS, K. FONCK, G. VERCAUTEREN, K. DRIESEN, M. UYDEBROECK, R. VRANCK, F. VAN MOL en R. COLEBUNDERS, "Tuberculosis, HIV, hepatitis B and risk behaviour in a Belgian Prison", *Arc Public Health* 1997, 87-97; I. VAN HAVERE en A. VANSTEENWEGEN, "Seksualiteitsbeleving bij (lang) gedetineerden", *Tijdschrift voor Seksuologie* 2005, 63-68.

65 C. SAUM, H. SURRATT, J. INCIARDI en R. BENNETT, "Sex in Prison: Exploring the Myths and Realities", *The Prison Journal* 1995, 413-430.

66 R. ROBINSON, "Masculinity as Prison: Sexual Identity, Race, and Incarceration", *California Law Review* 2011, 1309-1408.

67 G. SYKES, *The Society of Captives: A Study of Maximum Security Prisons*, 1958, Princeton, Princeton University Press, 144 p.

68 P. CARLEN, *Alternatives to Women's Imprisonment*, 1990, Milton Keynes, Open University Press, 137 p.

mogelijk proberen om hen buiten de gevangenis te houden en alternatieven voor de detentie van vrouwen bedenken.⁶⁹ Hetzelfde argument zou doorgetrokken kunnen worden naar gedetineerde LHBTI personen in het bijzonder, en de bredere populatie gedetineerden in het algemeen.

Het bestuderen van de ervaringen van gedetineerden en hun noden situeert een dergelijke aanpak binnen de traditie van de gevangenis sociologie. Theoretische concepten zoals het deprivatie⁷⁰ en het importmodel⁷¹ kunnen zeer waardevol zijn om de ervaringen van gedetineerde LHBTI personen theoretisch te kaderen en te begrijpen. Zo kan het gebrek aan specifieke medische zorg of adequate steun voor LHBTI personen in de gevangenis vanuit het deprivatiemodel bestudeerd worden, terwijl de marginalisering en verhoogde kwetsbaarheid van LHBTI personen voor geweld begrepen kan worden als geïmporteerd van de vrije samenleving naar de gevangenis. Een sprekend voorbeeld van deze aanpak is de toepassing van het concept van gevangenispijnen ('pains of imprisonment') op transgender gedetineerden door Matthew Maycock.⁷²

Ter afsluiting van deze bijdrage koppelen we terug naar de drie raakvlakken van *queer theory* en criminologie, zoals in het eerste deel van de bijdrage werd uitgewerkt. De beschrijving van ervaringen van gedetineerde LHBTI personen kunnen we kaderen binnen het eerste raakvlak van *queer theory* en criminologie: het onderzoeken van LHBTI personen als een onderzoekspopulatie. Op het

tweede niveau kunnen concepten uit *queer theory* (vb. binaire en heteronormatieve organisatie van het gevangeniswezen) gebruikt worden om penitentiaire praktijken vanuit een queer perspectief in vraag te stellen. Dit kan in wisselwerking met het gebruik van theoretische modellen uit de penologie (vb. deprivatie, import van gevangenispijnen, ...) om ervaringen van LHBTI personen in de gevangeniscontext beter te begrijpen. Op het derde niveau kan penologie ook dezelfde kritische reflectie doorvoeren als queer criminologie over de rol van penologische kennis: in welke mate heeft de penologie bijgedragen tot het onderbouwen van penitentiaire praktijken die schadelijk zijn voor LHBTI personen?

De empirische kennis over gedetineerde LHBTI personen wordt momenteel nog gedomineerd door Angelsaksisch onderzoek. Bijgevolg zal penologisch onderzoek naar deze kwetsbare populatie in andere gebieden een rijker en genuanceerder beeld kunnen weergeven van de beleving van gedetineerde LHBTI personen, met oog voor nationale en lokale verschillen en gevoeligheden. Een LHBTI-gevoelige penologie hoeft zich bovendien niet te beperken tot het onderzoeken van de ervaringen van LHBTI gedetineerden en het ontwikkelen van theorie, maar kan ook mee vormgeven aan een penitentiaire context die de specifieke noden van gedetineerde LHBTI personen erkent en hun kwetsbaarheid voor (persoonlijk en institutioneel) geweld probeert te ondervangen. Zodoende kan deze denkwijze een nieuwe lens bieden voor het begrijpen en herdenken van praktijken binnen de penitentiaire context.

69 Dit gedachtegoed ligt ook aan de grondslag van de VN Bangkok Rules: Resolutie 65/229 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (21 december 2010), United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules).

70 E. GOFFMAN, *Asylums*, New York City, Anchor Books, 386 p.; G. SYKES, *The Society of Captives: A Study of Maximum Security Prisons*, 1958, Princeton, Princeton University Press, 144 p.

71 J. IRWIN en D.R. CRESSEY, "Thieves, convicts and the inmate culture", *Social Problems* 1962, 145-155.

72 M. MAYCOCK, "The transgender pains of imprisonment", *European Journal of Criminology* 2020, 1-21.